

MAATSCHAPPELIJKE WAARDE

DRENTSE VOEDSELBOSSEN

Voorwoord

Het gaat niet om de bomen, maar om de mensen!

Ruim 400 mensen zijn in Drenthe en daarbuiten bezig met het realiseren van voedselbossen. Op eigen grond, alleen, samen met burens, als agrariër, oud, jong, op scholen, met leerlingen. 400 verschillende mensen met één droom die hen verbindt: het creëren van eetbaar landschap. Voor jezelf, de buurt, de dieren. Eetbaar landschap is er om te delen!

Toen ik vijf jaar geleden met ons voedselbos begon, dacht ik dat ik de enige was. Nu, vijf jaar later, zijn we een sterk verbonden, actief netwerk waarin veel eetbaar landschap wordt gerealiseerd. En dat gaat niet vanzelf. Dat is gebeurd met de inzet van heel veel mensen. Met een brok in mijn keel heb ik gelezen wat dat met ons heeft gedaan. Ontroering van trots en dankbaarheid om het boegbeeld en de trekker te mogen zijn van deze beweging.

De Drentse Voedselbossen hebben impact. Niet alleen wordt er op de vele honderden hectares voedselbossen geproduceerd, ook zijn er dus heel veel nieuwe, kleine, regeneratieve boeren bijgekomen in Drenthe. Al deze voedselproducenten helpen mee in het realiseren van de Drentse bomen- en bossenstrategie, verbeteren de kwaliteit van de Drentse Bodem, verkorten de voedselketen, leren en inspireren anderen om lokaal voedsel te gebruiken en, niet onbelangrijk, we leren anders eten!

Maar wat mij het meeste raakt, is dat de Drentse Voedselbossen ook hun weg weten te vinden binnen de bebouwde kom. Burens die samen een plek realiseren waar het fijn is om te zijn, waar je koffie drinkt met een buurvrouw, waar kinderen leren wat een nashi-peer is, of een kaki, waar geplant en geogst wordt, waar iedereen meedoet. En de appeltaart op de buurtbarbecue, gebakken met de appels en noten uit de buurt is de kers op het toetje. In eetbare wijken plukken kinderen fruit op weg naar school, is voor dementerenden herkenbaarheid in het plantsoen waar ze op uitkijken en hoort iedereen erbij. Voedselverbindingssplekken in buurten en wijken zorgen voor een weerbare samenleving en brede welvaart.

Natuurlijk gaat het dan om de bomen. *Maar mensen samen maken het een bos.*

Femmeke Huigens

directeur-bestuurder Vereniging Drentse Voedselbossen en Voedselbosloket

Inhoud

Voorwoord	3
Inhoud	5
Inleiding	6
Methode	8
Profielchets Vereniging Drentse Voedselbossen en het Drents Voedselbos Loket	9
Maatschappelijke waarde van voedselbossen: vanuit de leden van de Vereniging Drentse Voedselbossen	13
<i>Maatschappelijke waarde van voedselbossen</i>	14
<i>Maatschappelijke waarde van de Vereniging Drentse Voedselbossen</i>	16
Maatschappelijke waarde van voedselbossen: verdiepende inzichten vanuit de groepsgesprekken	19
<i>Overstijgende kernboodschappen vanuit de groepsgesprekken</i>	20
<i>Toekomstverwachtingen en ambities van voedselbossen in Drenthe</i>	26
Conclusie en aandachtspunten	28
Slotwoord	31
Meer informatie	33
<i>Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit leden: groep 1</i>	34
<i>Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit leden: groep 2</i>	38
<i>Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit experts van het voedselbosloket</i>	42
<i>Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit partners</i>	46
<i>Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit gemeenten</i>	50
<i>Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit het bestuur en toezicht</i>	54
Literatuurverkenning naar de maatschappelijke waarde van Voedselbossen	61
Bronnen	63
Colofon	65

Inleiding

Voedselbossen zijn een relatief nieuw fenomeen in Nederland en krijgen steeds meer aandacht¹. In Nederland wordt het begrip voedselbos vaak gedefinieerd volgens de landelijke Green Deal Voedselbossen: een door mensen ontworpen ecosysteem, geïnspireerd op natuurlijke bossen, gericht op voedselproductie voor mensen, met een minimale oppervlakte van een halve hectare².

In Drenthe ligt de nadruk echter op het ecologische en sociale systeem dat wordt opgebouwd, waarbij meerjarige gewassen en biodiversiteit centraal staan. Het doel is ruimte te bieden aan uiteenlopende initiatieven - van kleine buurtprojecten tot grotere landschappelijke en agrarische voedselbossen - ongeacht schaal of eigendom. De beweging wordt ondersteund door de Vereniging Drentse Voedselbossen, die voedselbossen in de provincie faciliteert en duurzaam beheer stimuleert. Het Drents Voedselbos Loket, de uitvoeringsorganisatie van de vereniging, fungeert als kennis- en adviespunt voor inwoners, bedrijven en gemeenten. Daarnaast organiseert de vereniging workshops, lezingen en excursies om kennis en ervaringen te delen. Inmiddels telt de vereniging meer dan agroforestry.

Steeds vaker wordt van maatschappelijke initiatieven verwacht dat zij inzicht geven in hun maatschappelijke waarde. Dit verwijst naar de bredere betekenis en impact van een initiatief voor de samenleving, bijvoorbeeld op het gebied van sociale cohesie, educatie, gezondheid, biodiversiteit en participatie. Trendbureau Drenthe ondersteunt dergelijke initiatieven met advies en onderzoek. Eind 2024 is hierover van gedachten gewisseld met de Vereniging Drentse Voedselbossen. In 2025 is een maatschappelijke waardeanalyse uitgevoerd voor de Vereniging Drentse Voedselbossen en het bijbehorende Drents Voedselbos Loket. In deze publicatie beschrijven we de resultaten hiervan.

1 Rebisz, S. (2021). The socio-cultural value of food forests in the Netherlands: An exploratory study of perceived values by participants of the National Monitoring Programme on Food Forests (NMVB) (MSc thesis, Wageningen University, The Netherlands).

2 Beleidsadvies door de Green Deal Voedselbossen. (2020, september).

Doelstelling van het onderzoek

- Het onderzoeken van de maatschappelijke waarde van voedselbossen in Drenthe voor verschillende betrokkenen, zoals initiatiefnemers, inwoners, vrijwilligers en beleidsmakers.
- Het analyseren van de rol en toegevoegde waarde van de Vereniging Drentse Voedselbossen en, in het bijzonder, van het Drents Voedselbos Loket in de ontwikkeling en ondersteuning van voedselbossen in Drenthe.
- Het verkennen van de verwachtingen en toekomstperspectieven voor voedselbossen op basis van de ervaringen en visies van betrokkenen en experts.

Leeswijzer

In het vervolg van deze publicatie belichten we eerst de methode van het onderzoekstraject. Daarna volgt een korte profielschets van de Vereniging Drentse Voedselbossen. We gaan hierna in op de resultaten van het onderzoek naar de maatschappelijke waarde van voedselbossen. We maken hierbij onderscheid in de overstijgende kernboodschappen van de maatschappelijke waarde volgens de leden (fase 1) en de verdiepende inzichten hierop met behulp van groepsgesprekken (fase 2). Daarbij geven we ook inzicht in de toekomstverwachtingen en ambities van de voedselbosbeweging in Drenthe. Vervolgens geven we in de conclusie een aantal aandachtspunten mee. We sluiten de publicatie af met een slotwoord. Aan het einde van de publicatie is via een hyperlink nog aanvullende informatie beschikbaar over de specifieke inzichten over de maatschappelijke waarde van voedselbossen zoals aangedragen door:

- Leden van de Vereniging Drentse Voedselbossen
- Experts vanuit het Drents Voedselbos Loket
- Samenwerkingspartners
- Gemeenten
- Bestuur en toezicht van de Vereniging Drentse Voedselbossen

Methode

Om de maatschappelijke waarde van Voedselbossen, de Vereniging Drentse Voedselbossen en het Drents Voedselbos Loket beter te begrijpen, is een praktijkgericht onderzoek uitgevoerd. Dit hoofdstuk beschrijft de kernvragen en de onderzoeksactiviteiten.

Onderzoeksvragen

Het onderzoek richtte zich op drie kernvragen:

1. Hoe ervaren verschillende betrokkenen de maatschappelijke waarde van voedselbossen in Drenthe?
2. Wat is de toegevoegde waarde van de Vereniging Drentse Voedselbossen en het Drents Voedselbos Loket bij het ondersteunen van voedselbossen?
3. Wat verwachten betrokkenen en experts voor de toekomst van voedselbossen?

Onderzoeksactiviteiten

Fase 0: Voorbereiding

Allereerst is samen met de Vereniging Drentse Voedselbossen een startbijeenkomst georganiseerd om in beeld te krijgen aan welke maatschappelijke ambitie en doelen zij werken. Ook is gestart met een korte literatuurverkenning om in kaart te brengen wat al bekend is over de maatschappelijke waarde van voedselbossen, bijvoorbeeld op het gebied van gemeenschapsvorming, educatie, gezondheid en participatie. De literatuurverkenning is aan het einde van deze publicatie te bekijken. Op basis van deze verkennende inzichten zijn vervolgens twee uitvoerende fasen ingericht voor dit onderzoekstraject.

Fase 1: Vragenlijst onder leden

Op basis van de voorbereidingsfase is een vragenlijst opgesteld die verspreid is onder de leden van Vereniging Drentse Voedselbossen. Deze vragenlijst geeft inzicht in de maatschappelijke waarde van voedselbossen, de vereniging en het loket volgens leden, en bood tevens input voor de groepsgesprekken die daarna volgden.

Fase 2: Verdiepende groepsgesprekken

In de tweede fase zijn vijf verdiepende groepsgesprekken gehouden met voedselbos-experts, samenwerkingspartners, gemeenten en leden van de vereniging. Deze gesprekken boden meer context en concrete inzichten over ervaringen, verwachtingen en de impact van voedselbossen op de gemeenschap. De groepsgesprekken vormden ook een toets en duiding van de opgehaalde inzichten over de maatschappelijke waarde van voedselbossen vanuit de vragenlijst.

Profielschets Vereniging Drentse Voedselbossen en het Drents Voedselbos Loket

Hieronder volgt een profielschets van de Vereniging Drentse Voedselbossen en het Drents Voedselbos Loket. We starten de profielschets met een korte beschrijving van de ontstaansgeschiedenis van de voedselbosbeweging in Drenthe.

Ontstaan van de voedselbosbeweging in Drenthe

De voedselbosbeweging in Drenthe kreeg haar oorsprong in een lokaal initiatief binnen de gemeente Midden-Drenthe. Vanuit het uitvoeringsprogramma van de Duurzaamheidsvisie ontstond begin jaren 2020 een eerste impuls. Toen inwoner Femmeke Huigens als particulier subsidie wilde aanvragen voor een eigen voedselbos, bleek er nog geen regeling te bestaan voor dit type initiatief. Ze bood aan om mee te denken over beleidsontwikkeling. Dat leidde tot het voorstel om de beschikbare middelen in te zetten voor een cursus over voedselbossen.

De belangstelling bleek groot: waar gerekend werd op tien deelnemers, meldden zich binnen een week tachtig mensen aan - niet alleen uit Midden-Drenthe, maar uit de hele provincie en zelfs daarbuiten.

Tijdens de cursus ontdekten deelnemers dat hun interesse breed werd gedeeld. Er ontstond een sterk gevoel van verbondenheid en een wens om ook na afloop van de cursus kennis, plantgoed en ervaringen te blijven uitwisselen. Uit deze informele gemeenschap groeide in 2022 de Vereniging Drentse Voedselbossen, die sindsdien fungeert als platform en netwerk voor iedereen die met voedselbossen werkt of ermee aan de slag wil.

Vereniging Drentse Voedselbossen

De Vereniging Drentse Voedselbossen heeft als doel om de ontwikkeling van voedselbossen in Drenthe te stimuleren, ondersteunen en verduurzamen. De vereniging bevordert samenwerking tussen initiatiefnemers, organisaties, bedrijven en overheden, en fungeert als een netwerk waarin kennis, plantmateriaal en ervaring worden gedeeld.

De vereniging organiseert cursussen, workshops, lezingen en excursies, en werkt samen met kwekerijen en leveranciers die zich inzetten voor gifvrij en klimaatbestendig plantmateriaal. Inmiddels telt de vereniging meer dan 400 leden, variërend van particuliere en agrarische initiatiefnemers tot gemeenten, agroforestry en maatschappelijke organisaties.

De vereniging kenmerkt zich door een open en inclusieve benadering: elk initiatief, groot of klein, is welkom zolang het bijdraagt aan de principes van voedselbossen (meerjarigheid, polycultuur en voedselproductie). Daarmee vormt de vereniging een unieke beweging in Nederland, waarin inwoners, professionals en overheden gezamenlijk bouwen aan een duurzaam Drents voedsellandschap.

De Vereniging werkt samen met verschillende partners, waaronder gemeenten, de Drentse Milieufederatie, Landschapsbeheer Drenthe, Rabobank, Stichting Koploperbos, het Cultuurfonds, de Sociale Agenda van de provincie, Stichting Woonservice, en het agroforestry netwerk Noord-Nederland. Gemeenten zoals Assen, Emmen, Coevorden, Aa en Hunze, Tynaarlo en Midden-Drenthe zijn actief betrokken.

Drents Voedselbos Loket

Het Drents Voedselbos Loket is opgericht als uitvoerings- en kennisorgaan van de vereniging. Het Loket fungeert als centrale informatie- en adviespunt voor iedereen die vragen heeft over voedselbossen: inwoners, ondernemers, scholen, gemeenten en maatschappelijke organisaties.

PROFIEL IN CIJFERS

(peildatum: november 2025)

- 407 leden, vertegenwoordiging van circa 350 voedselbossen
- 175 deelnemers aan de basis cursus voedselbossen
- 120 deelnemers aan verdiepcursussen en masterclasses
- 60 deelnemers aan workshops
- 25 georganiseerde excursies bij leden
- Bijna 1500 mensen bereikt met lezingen
- 150 studenten bereikt via onderwijsactiviteiten
- 75 vrijwilligers actief in het traject buurt- en wijkvoedselbossen
- 20 vrijwilligers actief bij het Loket
- Circa 400 vragen per jaar behandeld door het Loket

De experts van het Loket bieden ondersteuning bij ontwerp, aanleg en beheer van voedselbossen, maar ook bij beleidsvragen, vergunningen en samenwerking. Bijvoorbeeld, leden hebben behoefte aan ondersteuning bij de omgang met hun instanties en overheden. Dat heeft dan vaak te maken met wetten en regelgeving vanuit ruimtelijke ordening. Daarnaast hebben de gemeenten, provincie en andere overheden behoefte aan ondersteuning hoe om te gaan met al die mensen die zich melden en een voedselbos willen beginnen. Ook organiseert het Loket kennisbijeenkomsten, verzorgt voorlichting en verbindt partijen met elkaar. Het loket is ook een projectorganisatie in het begeleiden en opleiden van vrijwilligersgroepen die een buurtvoedselbos willen realiseren

De samenwerking tussen vereniging en loket is hecht en wederkerig: de vereniging brengt de gemeenschap en praktijkkennis, het loket zorgt voor professionalisering en beleidsmatige aansluiting. Samen vormen ze het hart van de Drentse voedselbosbeweging: een netwerk dat kennis, praktijk en beleid met elkaar verbindt.

Fotograaf: Gerrit de Boer

Maatschappelijke waarde van voedselbossen: vanuit de leden van de Vereniging Drentse Voedselbossen

VRAGENLIJST ONDERZOEK (FASE 1)

In dit deel van de publicatie presenteren we de belangrijkste resultaten uit de vragenlijst die werd afgenomen onder de leden van de Vereniging Drentse Voedselbossen. De vragenlijst is door 102 respondenten volledig ingevuld.

Het eerste deel gaat over de bredere maatschappelijke waarde van voedselbossen, zoals natuurbehoud, gezond voedsel, gemeenschapsvorming en gezondheid. Het tweede deel richt zich specifiek op de rol van de vereniging zelf, met een focus op hoe zij bijdraagt aan kennisdeling, gemeenschapsvorming en het ondersteunen van de leden.

In de kern, de betekenis voedselbos voor leden Vereniging Drentse Voedselbossen:

- 72% een bron van gezond voedsel
- 66% een plek van rust en ontspanning
- 59% een plek waar ik dichterbij de natuur kom
- 56% een kans om iets terug te geven aan de aarde
- 52% een leerplek voor mezelf en anderen
- 49% een bron van lokaal voedsel
- 48% een project waar ik trots op ben
- 19% een manier om met anderen in contact te komen
- 15% een plek voor iedereen
- 5% een bron van inkomsten

Maatschappelijke waarde van voedselbossen

In dit deel van de resultaten gaan we in op de maatschappelijke waarde van voedselbossen. Op basis van de analyse bestaat de maatschappelijke waarde volgens leden van de vereniging uit vijf thema's: 'Natuur en biodiversiteit bevorderen', 'Sociale verbinding', 'Leren en bewustwording', 'Gezondheid en welzijn' en 'Inclusie en participatie'.

Natuur en biodiversiteit bevorderen

Veel mensen die voedselbossen starten, doen dat om de natuur te helpen. Zo'n 72% van de initiatiefnemers geeft aan dat het belangrijk is om de biodiversiteit te verbeteren. Daarnaast wil 56% een groenere leefomgeving creëren en 53% hoopt bij te dragen aan natuurherstel. Voor 59% van de mensen is het voedselbos ook gewoon een fijne plek om dichterbij de natuur te komen.

Sociale verbinding

Voedselbossen zijn meer dan alleen een plek om te tuinieren; ze brengen mensen samen. Bijna 45% van de deelnemers voelt zich echt verbonden met anderen door het voedselbos. Nog eens 35% voelt zich een beetje verbonden. Veel van deze verbindingen ontstaan door het uitwisselen van kennis of het simpelweg ontmoeten van anderen in het bos. Bij collectieve voedselbossen werkt 77% van de betrokkenen samen, wat veel meer is dan bij privé-voedselbossen. En voor 15% van de initiatiefnemers was het doel om juist mensen samen te brengen.

“Voedselbossen hebben in potentie een prachtige sociaal-maatschappelijke waarde doordat ze mensen bij elkaar kunnen brengen, samen werken in het voedselbos.”

“Op plekken waar mensen gezamenlijk iets doen, zal dit een sociaal-maatschappelijke waarde hebben. Op particuliere grond waarschijnlijk minder of niet.”

Leren en bewustwording

Voedselbossen bieden ook een kans om meer te leren over de natuur, voedsel en duurzaamheid. 31% van de initiatiefnemers startte hun bos met het idee om anderen (en zichzelf) meer bewust te maken van waar ons voedsel vandaan komt. Meer dan de helft van de respondenten (52%) beschouwt hun voedselbos als een leerplek voor henzelf en anderen, wat vooral goed is voor kinderen en buurtbewoners.

“Educatieve functie naar bijvoorbeeld de buurt en scholen.”

Gezondheid en welzijn

Een voedselbos is een plek om te ontspannen en te genieten van de natuur. 66% van de mensen zegt dat hun voedselbos hen rust en ontspanning biedt. Bovendien gaf bijna 46% van de initiatiefnemers aan dat gezondheid een belangrijke reden was om een voedselbos te starten. Naast lekker en gezond eten biedt een voedselbos ook een plek om fysiek en mentaal tot rust te komen.

“Voedsel uit een voedselbos is gezond en voor iedereen toegankelijk.”

Inclusie en participatie

Voedselbossen worden ook vaak opgezet met de gedachte om ze toegankelijk te maken voor iedereen. 62% van de mensen die betrokken zijn bij een collectief voedselbos vindt dat het bos een plek is voor iedereen. 10% van de initiatiefnemers zegt dat ze het bos juist hebben opgezet om een toegankelijke ruimte voor de gemeenschap te creëren.

Maatschappelijke waarde van de Vereniging Drentse Voedselbossen

In de vragenlijst hebben we ook specifiek aandacht besteed aan de rol die de Vereniging Drentse Voedselbossen speelt in het versterken van de maatschappelijke waarde van voedselbossen. Wat vinden leden van de bijdrage van de vereniging aan hun gemeenschap en de (onderlinge) kennisdeling? Op basis van de resultaten bestaat de maatschappelijke waarde (en bijdrage) van de Vereniging Drentse Voedselbossen volgens de leden uit de volgende drie thema's: 'Versterken gemeenschapsgevoel', 'Kennisdeling' en 'Steunpilaar: Ondersteunen en faciliteren'

Versterken gemeenschapsgevoel

De Vereniging Drentse Voedselbossen speelt een grote rol in het versterken van de gemeenschap. 87% van de leden denkt dat de vereniging essentieel is voor het vormen van een hechte gemeenschap rond voedselbossen. 75% voelt zich meer verbonden met anderen doordat ze lid zijn van de vereniging en 64% heeft daadwerkelijk contact met andere leden. Leden wisselen regelmatig ideeën en kennis uit en 73% vindt dat de digitale community van de vereniging bijdraagt aan meer sociale contacten en uitwisseling van ideeën.

"[De Vereniging is] essentieel voor gemeenschapszin, kruisbestuiving, educatie, inspiratie, community, positiviteit."

Kennisdeling

De vereniging helpt mensen die meer willen leren over voedselbossen. 82% van de leden vindt dat het Drents Voedselbos Loket essentieel is voor het delen van kennis over voedselbossen. 75% vindt het fijn om een plek te hebben waar ze terecht kunnen met vragen en 68% zou het loket raadplegen als ze ergens tegenaan lopen met hun voedselbos.

"De Vereniging Drentse Voedselbossen is een belangrijke bron van informatie over voedselbossen en daarnaast een plek waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, elkaar kunnen helpen en dingen van elkaar kunnen leren. Voor mij is de vereniging ook belangrijk als tegenhanger tegen negativiteit; bij de vereniging zitten allemaal mensen die zijn begonnen aan een langdurig project waarmee ze de wereld een beetje mooier willen maken en daar put ik hoop uit in deze tijden vol slecht nieuws."

“De vereniging draagt bij aan het vergroten van kennis rondom een voedselbos in de breedste zin van het woord. Het is een hele toegankelijke vereniging.”

Steunpilaar: Ondersteunen en faciliteren

De vereniging wordt gezien als een belangrijke steunpilaar voor voedselbossen. Ze helpt bij het opzetten van nieuwe initiatieven en biedt begeleiding aan bestaande voedselbossen, wat resulteert in beter onderhouden bossen en meer initiatieven in de regio.

“De Vereniging Drentse Voedselbossen geeft aan iedereen die overweegt een voedselbos te beginnen, of die er al mee gestart is, een steun in de rug. Waardoor er (veel) meer voedselbossen ontstaan. En waardoor de voedselbossen die al gestart zijn, een hogere kwaliteit verkrijgen.”

SAMENVATTING

De resultaten van het onderzoek naar de maatschappelijke waarde vanuit de leden benadrukken dat voedselbossen veel meer zijn dan alleen plekken om voedsel te verbouwen. Ze bevorderen de natuur, creëren sociale verbindingen, bieden leer- en ontspanningsmogelijkheden en dragen bij aan de gezondheid van de gemeenschap. De Vereniging Drentse Voedselbossen speelt hierin een belangrijke rol door gemeenschappen te verbinden, kennis te delen en ondersteuning te bieden aan voedselbosinitiatieven.

Maatschappelijke waarde van voedselbossen: verdiepende inzichten vanuit de groepsgesprekken

GROEPSGESPREKKEN (FASE 2)

Na de inzichten uit de vragenlijst duiken we dieper in de ervaringen en perspectieven van verschillende betrokkenen door middel van verdiepende groepsgesprekken. In dit deel van de publicatie delen we de overstijgende kernboodschappen vanuit de groepsgesprekken met leden, gemeenten, samenwerkingspartners en experts over de maatschappelijke waarde van de voedselbosbeweging in Drenthe. Per groep is er aan het einde van deze rapportage ook een verslag beschikbaar met de specifieke bevindingen en aandachtspunten.

In het eerste deel gaan we in op de overstijgende kernboodschappen vanuit de groepsgesprekken over de betekenis van voedselbossen en de Vereniging Drentse Voedselbossen. En in het tweede deel geven we inzicht in de toekomstverwachtingen en ambities van de betrokkenen omtrent voedselbossen in Drenthe.

Overstijgende kernboodschappen vanuit groepsgesprekken

Redenen om te starten met een voedselbos

Voor veel initiatiefnemers begint een voedselbos als persoonlijke voldoening. Het gaat dan om het buiten bezig zijn, samenwerken en plezier hebben in het opbouwen van iets nieuws. Al snel strekt het effect zich uit naar een breder netwerk. Zo komen burens nieuwsgierig langs, vrienden krijgen een pompoen mee naar huis, en kleinkinderen helpen met bramen plukken. De motivatie wordt bovendien versterkt door een sterk bewustzijn van de maatschappelijke context. Deelnemers zien monoculturen wereldwijd als problematisch en ervaren voedselbossen als een lokaal en ecologisch alternatief. Het combineren van kennis, experimenteren met gewassen en leren van de natuur zijn belangrijke drijfveren.

Belangrijk is dat veel initiatiefnemers hun voedselbos behapbaar willen houden. Het is niet gericht op commerciële afzet, maar meer op lokaal bezig zijn, in eigen tempo, en af en toe delen met anderen.

“Misschien is het wat egocentrisch, maar we doen het gewoon voor onszelf.”

Definitie van een voedselbos

De term ‘voedselbos’ dekt vaak de lading, maar roept gemengde gevoelens op. De toevoeging ‘bos’ kan misleidend zijn, vooral bij kleinschalige initiatieven. Technisch gezien gaat het soms om een tuin, perk of zone, maar wel volgens de principes van een voedselbos. Alternatieve benamingen zoals voedseltuin, voedselperk, voedselplantsoen, voedselzone of zelfs ‘forest garden’ worden genoemd.

“Voor gemeenten blijkt deze term [voedselbossen] niet goed te passen bij de schaal waarop zij in de openbare ruimte kunnen werken. ‘Eetbaar groen’ en ‘voedselverbindingsplekken’ sluiten meer aan bij de praktijk.”

“Het woord bos suggereert iets groots, dat roept soms weerstand op, of argwaan. Er wordt weleens een ander woord gezocht om de lading te dekken.”

In contact met overheden is de benaming relevant. Sommige deelnemers ervaren weerstand vanuit gemeenten. Denk hierbij aan beperkingen op boomhoogtes, graafdieptes of agrarische bestemmingen. Dit staat haaks op beleid dat voedselbossen juist zou moeten aanmoedigen. Er ontstaat een spanningsveld tussen inwonersinitiatieven en boeren, waarbij initiatieven soms als ‘nieuw’ en ‘vreemd’ worden gezien:

“Je wordt al snel gezien als iemand met geitenwollen sokken die vast uit het westen komt.”

Beleving en maatschappelijke betekenis van voedselbossen

Voedselbossen zijn meer dan voedselproductie. Ze bieden sociale, educatieve en ecologische meerwaarde. Activiteiten zoals plantjes ruilen, samen tuinieren, excursies en vrijwilligersdagen versterken sociale cohesie:

“Het produceren van voedsel is meestal niet het hoofddoel. Het voedselbos is een middel voor participatie, educatie en zingeving. Een plek voor ontmoeting, waar mensen elkaar opzoeken en betrokkenheid vergroot wordt.”

Voor kinderen bieden voedselbossen een leeromgeving over voeding, biodiversiteit en samenwerking. Initiatieven met kinderen laten zien dat leren in het voedselbos ook volwassenen inspireert:

“Dat leidt er ook toe dat er een ander soort denken ontstaat bij kinderen, en daarmee bij volwassenen, want vaak zijn kinderen een hele goede start om de houding bij volwassenen te veranderen.”

Gezondheid wordt op twee manieren ervaren, namelijk de fysieke beweging bij het onderhoud van het voedselbos en het eten van lokaal geproduceerd voedsel:

“Het is niet alleen dat wat je eet, maar ook de dagelijkse 10.000 stappen. (...) Dus gezondheid, dat is één van de drijfveren.”

Daarnaast ontstaan initiatieven die oogst verwerken of lokaal verkopen, soms gekoppeld aan sociale werkplaatsen of vrijwilligersdagen.

“Het is een fantastische gelegenheid voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, die aan de gang kunnen. En voedsel in je eigen gebied produceren, en het niet uit Zuid-Spanje hoeft te halen.”

Succes wordt persoonlijk en relationeel ervaren: plezier, verwondering, verbinding en het zien groeien van het landschap dat je zelf helpt vormgeven. Het vieren van een verjaardagsfeestje of koken met eigen oogst wordt als waardevol genoemd:

“Het is nu al een succes, en we zijn nog geen jaar bezig.”

Rol van de Vereniging Drentse Voedselbossen

Deelnemers waarderen vooral het netwerk van gelijkgestemden: het ruilen van plantjes, het uitwisselen van ervaringen, en het bezoeken van elkaars voedselbossen. Voedselbosbouwers voelen zich verbonden, erkend en onderdeel van een bredere beweging. Deze mate van cohesie is vaak uniek voor Drenthe en niet altijd terug te vinden op landelijk niveau.

Vanuit gemeenten en samenwerkingspartners werd het volgende genoemd:

“De Vereniging wordt breed gewaardeerd als kennisdrager, verbinder en facilitator. Zij helpt inwoners bij het opzetten van initiatieven en ontlast gemeenten.”

Cursussen en masterclasses dragen bij aan kennisopbouw, hoewel sommige deelnemers de prijzen aan de hoge kant vinden. Tegelijkertijd wordt de kwetsbaarheid van de Vereniging benadrukt. Veel van het succes hangt af van enkele gedreven trekkers. Het huidige model is niet goed voorbereid op groei of langdurige continuïteit. Financiering is sterk afhankelijk van tijdelijke middelen en vrijwilligerswerk, waardoor er behoefte is aan een stabiele, professionele basis om de duurzaamheid op lange termijn te waarborgen.

Daarnaast stimuleert de Vereniging samenwerking, zowel tussen voedselbosbouwers onderling als met professionele partijen zoals hoveniers, landschapsbeheerders en agrariërs. Dit vergroot het inzicht in voedselbosprincipes en bevordert de integratie van voedselbossen binnen bredere ecologische en maatschappelijke contexten. Tegelijkertijd is voor veel leden niet altijd duidelijk wat het onderscheid is tussen de Vereniging en het Drents Voedselbos Loket, wat vragen oproept over rolverdeling, organisatie en continuïteit.

Rol van het Drents Voedselbos Loket

Het Loket vervult vier kerntaken: vragen beantwoorden, kennisdeling organiseren, adviseren van overheden en bedrijven, en projecten uitvoeren. Voor gemeenten fungeert het Loket vooral als doorverwijsorganisatie; inwoners worden doorverwezen naar het Loket, terwijl gemeenten zelf weinig direct gebruikmaken van de diensten.

De centrale communicatie via één aanspreekpunt wordt door gemeenten en partners als positief en overzichtelijk ervaren. Tegelijkertijd blijft de rolverdeling tussen de Vereniging en het Loket soms onduidelijk. Deze verwevenheid wordt enerzijds gewaardeerd vanwege de gezamenlijke expertise, maar kan anderzijds verwarring veroorzaken bij leden, gemeenten en andere partners.

Leden en samenwerkingspartners benadrukken de noodzaak van uitbreiding en professionalisering, bijvoorbeeld door het Loket te laten groeien naar drie of meer medewerkers. Dit zou kwetsbaarheid verminderen, meer capaciteit bieden voor contact met gemeenten en partners, en het Loket in staat stellen specifieke rollen in te vullen, zoals het onderhouden van relaties met agrariërs en de landbouwsector.

Daarnaast pleiten gemeenten en partners voor een bredere en flexibele benadering die niet alleen klassieke voedselbossen ondersteunt, maar ook kleinere of hybride vormen van eetbare natuur. Een dergelijke aanpak stelt het Loket in staat om breder te kijken naar voedsel, gezondheid en participatie, en meer praktische ondersteuning te bieden bij planvorming, buurtbetrokkenheid en lokale initiatieven:

“Wij hebben behoefte aan een Loket 2.0 met een bredere kijk op voedsel, betere inbedding in gemeentelijke beleidsstructuren en meer ondersteuning bij planvorming.”

Door deze stappen kan het Loket niet alleen de slagkracht van individuele projecten vergroten, maar ook bijdragen aan een betere integratie van voedselbosinitiatieven in lokaal en provinciaal beleid, waardoor de beweging in Drenthe steviger verankerd wordt.

SCENARIO ZONDER VERENIGING DRENTSE VOEDSELBOSSSEN

Als de vereniging er niet zou zijn, dan zou dat veel betekenen volgens de betrokkenen. Allereerst mist er dan een stukje verbinding. De vereniging heeft tevens een informerende rol; “anders was het allemaal los zand”. Verder wordt benoemd dat kwekerijen dankzij het bestaan van de vereniging bekender zijn geworden. De trainingen worden eveneens als belangrijk genoemd. Ook zorgt de vereniging voor een stimulering van continuïteit en een stukje professionaliteit en belangenbehartiging bij gemeenten en provincie; het is hierdoor makkelijker om mee te gaan op de beweging. Ook zorgen de nauwe lijntjes tussen de vereniging en gemeenten dat er kruisbestuivingen en nieuwe initiatieven kunnen ontstaan, zoals bijvoorbeeld op meerdere plekken is gebeurd in Beilen door het goede contact met gemeente Midden-Drenthe. Hiermee wordt aangegeven dat ook de relaties met gemeenten van belang zijn.

“Wij zouden niet meer zonder vereniging kunnen.”

SAMENVATTING

De Vereniging Drentse Voedselbossen speelt een sleutelrol door plantmateriaal, kennisdeling en samenwerking te faciliteren. Het netwerk van leden, cursussen en excursies versterkt gemeenschapsgevoel en kennisontwikkeling. Tegelijkertijd is de Vereniging kwetsbaar, omdat veel van het succes afhangt van enkele trekkers en de organisatie nog niet volledig is voorbereid op groei en langdurige continuïteit.

Het Drents Voedselbos Loket fungeert als kennis- en expertisecentrum met vier kerntaken: vragen beantwoorden, kennisdeling, adviseren en projecten uitvoeren. Het Loket is belangrijk voor gemeenten en partners, maar er is behoefte aan uitbreiding van personeel, duidelijke rolverdeling en professionalisering. Dit zou de slagkracht van lokale initiatieven vergroten en voedselbossen beter integreren in lokaal en provinciaal beleid.

Al met al is er een duidelijke noodzaak om zowel de Vereniging als het Loket verder te professionaliseren, te stabiliseren en te versterken, zodat zij kunnen blijven functioneren als verbindende en ondersteunende hubs voor de voedselbosbeweging in Drenthe. In andere woorden:

“Veel van het succes van de Vereniging hangt af van enkele gedreven trekkers. Voor langdurige continuïteit is een stabiele, professionele basis noodzakelijk.”

Toekomstverwachtingen en ambities van voedselbossen in Drenthe

De voedselbosbeweging in Drenthe bevindt zich in een fase van stevige groei en toenemende diversiteit. De verwachting is dat deze ontwikkeling zich de komende jaren voortzet, met nieuwe vormen van samenwerking, grotere opbrengsten en meer maatschappelijke waarde.

“Gemeenten willen graag verder met voedselverbindingsplekken, waarbij sociale, ecologische en educatieve doelen gecombineerd worden. Dat biedt meer aanknopingspunten voor integratie met gemeentelijke opgaven.”

Kernboodschappen over de toekomst

Gemeenten, initiatiefnemers, experts en betrokken organisaties zien de volgende toekomstscenario's en ambities (in willekeurige volgorde):

Voedselknooppunten en lokale distributie

Er leeft een duidelijke wens om voedselknooppunten te ontwikkelen. Dit zijn toegankelijke plekken waar lokaal voedsel, direct uit voedselbossen en tuinen, beschikbaar komt voor bewoners. Deze hubs kunnen fungeren als verzamel- en uitgiftepunten, binnen fiets- en loopafstand. Hierbij wordt gedacht aan integratie met bestaande

structuren, zoals dorpshuizen, buurtkamers, wijkcentra of scholen. Zo worden korte ketens bevorderd en wordt lokaal voedsel tastbaar en zichtbaar in het dagelijks leven van inwoners.

“Het idee is om plekken te creëren waar lokaal voedsel uit voedselbossen direct beschikbaar is voor bewoners, binnen loop- of fietsafstand.”

Toenemende oogst en behoefte aan verwerking

Veel voedselbossen in Drenthe zijn jonger dan vijf jaar. Naarmate ze ouder worden en productiever, neemt de oogst exponentieel toe. Dit brengt nieuwe uitdagingen met zich mee. Hoe zorg je voor verwerking, opslag en distributie van overschotten? Er is behoefte aan verwerkingshubs voor bijvoorbeeld inmaken, drogen of fermenteren van oogst, eventueel in samenwerking met lokale producenten, cateringinitiatieven of sociale werkplaatsen. Ook ontstaan er ideeën rond educatieve projecten waarin mensen leren hoe ze met seizoensproducten kunnen werken.

Productie voor derden en sociale ondernemingen

Naast particulier gebruik, ontstaat er een groeiende groep voedselbossen die produceert voor de lokale gemeenschap of commerciële afnemers. Sommige initiatieven ontwikkelen zich richting sociale ondernemingen, waarbij werkgelegenheid, leerwerkplekken of voedselvoorziening voor kwetsbare groepen worden gecombineerd met ecologisch beheer. Dit opent mogelijkheden voor een nieuwe type 'sociale voedselondernemer', met lokaal draagvlak en maatschappelijke meerwaarde.

Agrariërs en agroforestry

Agrariërs tonen toenemende interesse in voedselboslandbouw als vorm van agroforestry. Met name gemengde vormen. Zoals houtige gewassen in combinatie met vee of akkerbouw, bieden perspectief voor natuurinclusieve landbouw. Positieve ontwikkelingen zijn onder andere de gewascodering van voedselbosproducten in de landbouwregistratie en de erkenning binnen de eco-regeling van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Dit maakt het voor agrariërs financieel aantrekkelijker om voedselbosachtige systemen op te nemen in hun bedrijfsvoering.

Nieuwe afzetkanalen en distributieconcepten

Hoewel de particuliere consument voorlopig de belangrijkste afnemer van de oogst blijft, wordt gekeken naar bredere afzetkanalen. Er wordt bijvoorbeeld gedacht aan samenwerking met zorginstellingen, scholen of horecagelegenheden. Ook zijn er ideeën om leegstaande of onderbenutte gebouwen in te zetten als buurtgerichte distributiepunten of verwerkingsplekken. Denk hierbij aan ziekenhuizen, oude gemeentegebouwen of voormalige supermarkten. Dit kan leiden tot circulaire voedselnetwerken waarin productie, verwerking, educatie en afzet samenkomen.

Regionale uitbreiding naar Noord-Nederland

Deelnemers aan de groepsgesprekken zien kansen om het bestaande netwerk uit te breiden naar Noord-Nederland, gezien de betrokkenheid van initiatieven in Groningen, Friesland en Overijssel. Een regionale schaal wordt als werkbaar en overzichtelijk ervaren. Het is krachtiger dan lokaal, maar minder versnipperd dan landelijk. Een noordelijk netwerk kan uitwisseling, kennisdeling en belangenbehartiging versterken. Tegelijk vraagt uitbreiding om duidelijke taakverdeling, extra coördinatie en structurele financiering.

Conclusie en aandachtspunten

Conclusie

De voedselbosbeweging in Drenthe is in korte tijd uitgegroeid tot een dynamisch en divers netwerk van initiatieven, gedragen door zowel inwoners als professionals. Op basis van de analyse van de resultaten uit de vragenlijst onder leden wordt de maatschappelijke waarde van voedselbossen voornamelijk uitgedrukt in de bijdrage die geleverd wordt aan:

- Natuur/biodiversiteit
- Sociale verbinding
- Educatie en bewustwording (over voedsel en biodiversiteit, duurzaamheid)
- Gezondheid en welzijn
- Inclusie en participatie

De groepsgesprekken bevestigen en versterken de bovenstaande thema's als uitdrukking van de maatschappelijke waarde van voedselbossen. Vanuit de groepsgesprekken zijn ook een aantal kernboodschappen naar voren gekomen die meer inzichten geven omtrent de ontwikkeling van de voedselbosbeweging in Drenthe. De belangrijkste bevindingen zijn:

Persoonlijke en maatschappelijke motivatie

Initiatiefnemers starten voedselbossen voornamelijk voor persoonlijke voldoening, maar merken dat hun activiteiten snel een bredere sociale en ecologische impact hebben. Voedselbossen versterken sociale cohesie, bieden educatieve kansen, dragen bij aan gezondheid en welzijn en vergroten biodiversiteit.

Sleutelrol van de Vereniging Drentse Voedselbossen

De Vereniging vervult een sleutelrol in kennisdeling, netwerkvorming en het faciliteren van samenwerking tussen voedselbosbouwers. Het gemeenschapsgevoel dat hierdoor ontstaat, blijkt uniek te zijn in Nederland en draagt bij aan de continuïteit en kwaliteit van initiatieven.

Het Drents Voedselbos Loket als kennis- en expertisecentrum

Het Loket ondersteunt leden, gemeenten en partners door vragen te beantwoorden, kennis te delen, te adviseren en projecten uit te voeren. Gemeenten waarderen het Loket als centraal aanspreekpunt, maar de rolverdeling tussen Vereniging en Loket is soms onduidelijk.

Kwetsbaarheid en professionaliseringsbehoefte

Zowel de Vereniging als het Loket zijn kwetsbaar door sterke afhankelijkheid van enkele gedreven trekkers en tijdelijke middelen. Er is behoefte aan uitbreiding van personeel, stabilisering van de financiële basis en een professionaliseringslag om de continuïteit en effectiviteit op lange termijn te waarborgen.

Toekomstige kansen

De voedselbossen in Drenthe groeien zowel in omvang als diversiteit. Kansen liggen bij voedselknooppunten, verwerking van oogst, sociale ondernemingen, samenwerking met agrariërs en agroforestry, nieuwe afzetkanalen en regionale uitbreiding naar Noord-Nederland. Deze ontwikkelingen vragen om een strategische aanpak, ondersteuning door de Vereniging en het Loket, en duidelijke kaders in beleid en samenwerking.

Aandachtspunten

Op basis van de bevindingen van het onderzoek kunnen de volgende aandachtspunten worden benoemd.

Duidelijke rolverdeling en structuur

De verwevenheid tussen de Vereniging Drentse Voedselbossen en het Drents Voedselbos Loket is enerzijds een kracht, maar kan ook leiden tot verwarring bij leden, gemeenten en andere partners. Het is belangrijk dat beide organisaties een heldere, complementaire rol krijgen: de Vereniging blijft het netwerk en de gemeenschapsvorming versterken, terwijl het Loket zich richt op professionalisering, advies, projecten en beleidskoppeling. Door taken, verantwoordelijkheden en aanspreekpunten expliciet vast te leggen, wordt samenwerking efficiënter en neemt de duidelijkheid voor alle betrokkenen toe.

Professionaliseringslag

Zowel de Vereniging als het Loket zijn momenteel kwetsbaar door afhankelijkheid van een beperkt aantal gedreven trekkers en tijdelijke middelen. Uitbreiding van het personeel, bijvoorbeeld door het Loket te laten groeien naar drie of meer medewerkers, kan de continuïteit vergroten. Daarnaast is het wenselijk om structurele financiering te realiseren, zodat beide organisaties stabiel kunnen opereren en langer lopende projecten kunnen ondersteunen. Specifieke functies, zoals contactpersonen voor agrariërs, scholen of maatschappelijke organisaties, kunnen de dienstverlening gericht en effectiever maken.

Ondersteuning van groeiende initiatieven

Naarmate voedselbossen ouder worden en de oogst toeneemt, ontstaan praktische uitdagingen zoals opslag, verwerking en distributie. Er is behoefte aan begeleiding bij het opzetten van verwerkingshubs, educatieve programma's en distributienetwerken, zodat oogst efficiënt en lokaal wordt benut. Ook de ondersteuning van sociale ondernemingen die werkgelegenheid en educatie combineren met voedselproductie kan worden versterkt. Het Loket en de Vereniging kunnen initiatiefnemers helpen bij praktische vraagstukken, kennisoverdracht en het delen van best practices.

Beleid en samenwerking

Voedselbossen kunnen nog beter geïntegreerd worden in lokaal en provinciaal beleid. Dit vraagt om actieve samenwerking met gemeenten, agrariërs, onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties. Door beleidskaders en vergunningen duidelijker te communiceren en samenwerkingsmogelijkheden te faciliteren, wordt het voor initiatiefnemers eenvoudiger om duurzame voedselbossen te realiseren. Daarnaast kan het Loket een rol spelen bij het opzetten van netwerkstructuren die lokale initiatieven verbinden met regionale en landelijke beleidsontwikkelingen.

Communicatie en zichtbaarheid

De maatschappelijke waarde van voedselbossen - zoals het versterken van gemeenschappen, educatie, gezondheid en biodiversiteit - verdient bredere bekendheid. Het delen van succesverhalen, leerervaringen en best practices kan zowel lokale betrokkenheid vergroten als beleidsmakers overtuigen van het belang van voedselbossen. Heldere communicatie over doelen, effecten en mogelijkheden versterkt ook het draagvlak bij inwoners, scholen, zorginstellingen en lokale ondernemers, en kan bijdragen aan een positieve beeldvorming rondom voedselbossen in Drenthe.

Slotwoord

De opgehaalde inzichten van de maatschappelijke waarde van voedselbossen laten een duidelijke link zien met Brede Welvaart. In de provincie Drenthe wordt Brede Welvaart omarmd als beleidsinstrument. Het is een integrale manier van kijken naar de samenleving, met oog voor alles wat voor inwoners van waarde is. Brede welvaart is meer dan de financiële situatie van individuen, het gaat onder andere ook over de gezondheid, het welzijn van mensen, de toegankelijkheid van voorzieningen, de kwaliteit van de leefomgeving en natuur en biodiversiteit (milieu). De voedselbosbeweging draagt merkbaar bij aan deze waarden van Brede Welvaart. Vooral door gericht te investeren in deze waarden en wat mensen van waarde vinden. Hierdoor ontstaat ruimte voor maatschappelijke meerwaarde die zich zichtbaar vermenigvuldigt doordat mensen gaan participeren.

De voedselbosbeweging in Drenthe is een inspirerend voorbeeld van hoe inwoners, professionals en overheden samen kunnen werken aan een duurzamer, gezonder en sociaal rijker landschap. Door verder te investeren in professionalisering, structuur, kennisdeling en samenwerking, kan de Vereniging Drentse Voedselbossen de slagkracht van lokale initiatieven vergroten en de maatschappelijke waarde van voedselbossen verder brengen in de regio. Hiermee dragen voedselbossen actief bij aan de Brede Welvaart van de provincie Drenthe.

De bijdrage van voedselbossen aan de Brede Welvaart in Drenthe biedt ook kansen om vanuit dit 'beleidskader' het gesprek aan te gaan met de provincie (en gemeenten) voor een meer duurzame doorontwikkeling en financiering om voedselbossen verder te verankeren in de regio.

Fotograaf: Marcel Jurriaan de Jong

Meer informatie

In deze publicatie is de merkbare maatschappelijke waarde van voedselbossen en de Vereniging Drentse Voedselbossen in kaart gebracht. Dit is onder andere gedaan door groepsgesprekken te voeren met betrokkenen. Voor iedere groep waarmee is gesproken, is een apart verslag opgenomen waarin hun specifieke kernboodschappen worden uitgelicht. Tot slot is er een feitenblad beschikbaar van de literatuurverkenning over de maatschappelijke waarde van voedselbossen. Klik op de betreffende link om hier naartoe te gaan.

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit leden: groep 1	34
Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit leden: groep 2	38
Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit experts van het voedselbosloket	42
Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit partners	46
Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit gemeenten	50
Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit het bestuur en toezicht	54
Literatuurverkenning naar de maatschappelijke waarde van Voedselbossen	61
Bronnen	63
Colofon	65

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit leden: groep 1

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit leden: groep 1

10 september 2025 - 3 aanwezigen

Tijdens het gesprek spraken we met drie leden van de Vereniging Drentse Voedselbossen. Hoewel hun achtergronden en locaties verschillen, delen zij een gedeelde passie voor natuur, tuinieren en het idee van voedselbossen.

Voor alle drie is het voedselbos in eerste instantie een vorm van persoonlijke voldoening. Het buiten bezig zijn, samenwerken met anderen en het plezier van iets zelf opbouwen spelen een grote rol. Eén van hen zegt: “Misschien is het wat egocentrisch, maar we doen het gewoon voor onszelf.” Toch blijkt dat ‘zelf’ al snel een breder netwerk raakt: burens komen nieuwsgierig langs, vrienden krijgen een pompoen mee naar huis, en kleinkinderen helpen met bramen plukken.

Daarnaast is er een sterk bewustzijn van de maatschappelijke context. De monoculturen die wereldwijd worden gepromoot, vormen volgens de deelnemers een probleem waarvoor voedselbossen juist een antwoord kunnen zijn. Het combineren van lokale en internationale kennis, experimenteren met gewassen en leren van de natuur zijn allemaal elementen die hun motivatie versterken.

Opvallend is ook de wens om het project behapbaar te houden. Geen van de deelnemers is op zoek naar commerciële afzetmarkten. Ze willen vooral lokaal bezig zijn, in eigen tempo, en misschien af en toe wat delen met anderen.

De term ‘voedselbos’ en de omgang met beleid

De term ‘voedselbos’ roept gemengde gevoelens op. Deelnemers gebruiken ook woorden als ‘food forest’, ‘forest garden’ of ‘eetbare tuin’ - voor hen gaat het vooral om wat je daadwerkelijk doet, niet om hoe je het noemt. Toch merken ze dat de benaming in contact met overheden van belang kan zijn.

Er is frustratie over de weerstand vanuit gemeenten. Zo gelden er in bepaalde gebieden beperkingen op boomhoogtes en graafdieptes, en worden initiatieven beperkt door agrarische bestemmingen. Dit staat haaks op het feit dat provincies en de rijksoverheid juist beleid lijken te voeren dat voedselbossen aanmoedigt. Deelnemers voelen zich soms gevangen tussen regels die bedoeld zijn voor een ander soort landschap. Een van hen zegt: “Ik wil niet burgerlijk ongehoorzaam zijn, maar ik ben er eigenlijk wel klaar mee.”

Er wordt ook gewezen op het spanningsveld tussen boeren en burgerinitiatieven. Agrariërs lijken meer ruimte en invloed te hebben, terwijl burgerinitiatieven zoals voedselbossen worden gezien als ‘nieuw’ en ‘vreemd’. Dat leidt tot argwaan, ook in de gemeenschap. “Je wordt al snel gezien als iemand met geitenwollen sokken die vast uit het westen komt,” aldus een van de deelnemers.

Wanneer is een voedselbos een succes?

Voor deze groep is succes iets persoonlijks en tegelijkertijd relationeels. Het gaat niet om kilo's opbrengst of financiële winst, maar om plezier, verwondering en verbinding. "Het is nu al een succes," zegt iemand, "en we zijn nog geen jaar bezig."

Wat als succes wordt ervaren, is bijvoorbeeld dat je kunt koken met ingrediënten uit eigen tuin - een pompoencurry of jam van zelfgeplukte bramen. Maar ook het feit dat je kleindochter haar verjaardagsfeestje in het voedselbos wil vieren, wordt als waardevol genoemd. Er is voldoening in het simpelweg rondlopen door het landschap dat je zelf hebt helpen vormen.

De maatschappelijke betekenis van voedselbossen

Hoewel de initiatieven kleinschalig zijn, zien de deelnemers duidelijk een bredere waarde. Voedselbossen brengen mensen dicht bij de natuur en zorgen voor bewustwording over voeding en gezondheid. Supermarktvoedsel wordt als ver verwijderd van de oorsprong gezien; een voedselbos biedt daar een alternatief voor.

Daarnaast wordt er veel geleerd - van cursussen, van elkaar, en van de natuur zelf. Dit gebeurt o.a. via de Vereniging Drentse Voedselbossen. Eén deelnemer noemt een cursus plantenkennis in het buitenland. Een ander vertelt hoe het voedselbos haar betrokken heeft gemaakt bij de lokale dorpstuin.

Ook biodiversiteit komt ter sprake. De aanwezigheid van meer insecten en variatie in gewassen wordt als een pluspunt gezien. Tegelijkertijd zijn er kritische geluiden vanuit de omgeving: voedselbossen zouden 'niet inheems' zijn, of geen duidelijke plek hebben binnen het landschap. Volgens de deelnemers komt deze weerstand voort uit onbekendheid. Hun aanpak: niet wachten op toestemming, maar gewoon dóén.

De rol van de vereniging

Alle drie deelnemers zijn positief over de Vereniging Drentse Voedselbossen. De vereniging biedt hen niet alleen praktische kennis, maar vooral een netwerk van gelijkgestemden. Plantjes ruilen, ervaringen uitwisselen, samen op bezoek bij andere voedselbossen - het zijn precies deze informele contacten die het lidmaatschap waardevol maken.

Tegelijkertijd is niet alles ideaal. Sommigen ervaren een 'ons kent ons'-cultuur, vooral bij de eerste kennismaking. Hierdoor kan het voor nieuwe leden even lastig zijn om een plek te vinden. Toch overheerst het gevoel dat de vereniging een prettige en toegankelijke plek is waar veel geleerd kan worden.

De cursussen worden over het algemeen als nuttig ervaren. Wel klinkt er kritiek op de prijzen, die voor sommigen aan de hoge kant zijn. Ook is er een discussie over kennisdeling: informatie wordt soms alleen gedeeld met leden die specifieke cursussen hebben gevolgd. Dat voelt voor sommigen onnodig exclusief.

Loket en organisatie

Er blijkt verwarring te bestaan over de organisatiestructuur van de vereniging. Twee van de drie deelnemers weten niet precies wat het verschil is tussen het 'loket' en de vereniging zelf. De rol van Femmeke als trekker wordt als essentieel gezien - zonder haar was er waarschijnlijk geen vereniging geweest - maar tegelijk is het voor leden onduidelijk hoe zaken als financiering en organisatie precies zijn geregeld. Sommigen pleiten voor een duidelijkere scheiding tussen het informatiepunt (het loket) en de ledenvereniging. Nu de subsidies opdrogen en veel leden de basiscursus al hebben gevolgd, is de vraag: hoe verder? Er is ook zorg over schaalvergroting. Het wordt steeds moeilijker om elkaar fysiek te ontmoeten. De wens om kleinschalig en persoonlijk te blijven is bij meerdere leden sterk aanwezig.

Toekomst en kansen

De deelnemers zien volop kansen voor de toekomst van voedselbossen én van de vereniging. Er is behoefte aan verdieping: hoe beheer je een voedselbos op langere termijn? Wat doe je ná de aanplant? En hoe ga je om met oogst, verwerking en afzet?

Daarnaast leeft het idee dat leden ook zélf cursussen aan elkaar kunnen geven, zonder dat daar direct een verdienmodel aan hangt. Dit zou de vereniging laagdrempelig en betrokken houden.

Er is interesse in culinaire toepassingen, zoals kookcursussen of proeverijen waarin mensen kunnen ontdekken wat je allemaal kunt eten uit een voedselbos. Vooral het 'proeven voordat je plant' spreekt tot de verbeelding. Voor kinderen en jongeren liggen er volgens de deelnemers ook veel mogelijkheden, bijvoorbeeld in de vorm van educatie op scholen of creatieve activiteiten zoals heksenbrouwsels maken met lokale BSO's.

Tot slot: de waarde van het lidmaatschap

Op de vraag wat het zou betekenen als de vereniging er niet zou zijn, antwoordt één van de deelnemers: "Dan had ik veel mensen niet leren kennen." De vereniging bracht kennis, maar vooral verbinding. Het uitwisselen van ideeën, plantjes en ervaringen gaf een gevoel van gemeenschap dat anders moeilijk te vinden zou zijn geweest.

Toch is het duidelijk dat de vereniging in ontwikkeling is. De deelnemers zijn benieuwd hoe het er over een paar jaar uitziet, wanneer de voedselbossen "volwassen" zijn geworden en de behoefte aan verdieping groeit.

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit leden: groep 2

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit leden: groep 2

18 september 2025 - 7 aanwezigen

De term 'voedselbos'

Voor velen dekt voedselbos momenteel wel de lading. Ook wordt benoemd dat de term eigenlijk niet zo veel uitmaakt. Het gaat meer om de principes van een voedselbos. De term 'bos' werd enigszins als misleidend gezien, aangezien het vaak (nog) niet over een bos gaat. Als je niet wil spreken van een voedselbos, bijvoorbeeld in de wat kleinere vormen, kun je bijvoorbeeld ook spreken van een voedseltuin, voedselperk, voedselplantsoen of voedselzone, maar uiteindelijk wordt het allemaal aangelegd met principes van het voedselbos.

Tegelijkertijd wordt benoemd dat het aanvragen van een vergunning bij de gemeente lastig is voor een voedselbos. Als je het anders zou noemen, zou dat het mogelijk makkelijker maken om een vergunning te krijgen. De term voedselbos is soms ook nog onbekend. Bovendien is bosgrond minder waard dan landbouwgrond, ondanks dat beide voedsel opleveren. Agrarisch land 'verbruiken' voor bos, wordt lastig over gedaan. Dit kan mogelijk ook omslaan in de toekomst, met het idee dat er grondverbetering heeft plaatsgevonden.

"Het woord bos suggereert iets groots, dat roept soms weerstand op, of argwaan. Er wordt weleens een ander woord gezocht om de lading te dekken. Mogelijk kost het nog een paar jaar voor de definitie breed bekend is."

Maatschappelijke waarde van voedselbossen

Voor velen begon betrokkenheid bij een voedselbos vanuit een passie en liefde voor tuinieren, natuur, voedsel en/of het terugbrengen of bevorderen van biodiversiteit. Maar het voedselbos betekent voor hen nog meer. "Het [voedselbos] heeft heel veel gebracht. Eén van de dingen is dat het zingeving geeft aan het leven." Zo vertelt één van de aanwezigen hoe het voedselbos voor inspiratie en zingeving heeft gezorgd. Ook geeft het veel aanwezigen een gevoel van trots en tevredenheid als ze door hun voedselbos lopen.

Vanuit meerdere aanwezigen worden kinderen genoemd. Zo geeft iemand aan dat zij het belangrijk vinden dat kinderen er iets van kunnen leren, en kinderen willen gaan uitnodigen om te komen kijken bij het voedselbos. Verder wordt er verteld over een buurtinitiatief met kinderen, waarbij ze zien dat kinderen het niet alleen leuk vinden om iets te doen met bijvoorbeeld fruit, maar er ook van leren. "Dat leidt er ook toe dat er een ander soort denken ontstaat bij kinderen, en daarmee bij volwassenen, want vaak zijn kinderen een hele goede opstart om de houding bij volwassenen te veranderen." Iemand anders vertelt weleens excursies voor een school te hebben georganiseerd. Voedselbossen hebben daarmee volgens de aanwezigen een belangrijke educatieve functie en zorgen voor bewustwording bij kinderen over waar (gezond) voedsel vandaan komt.

Ook gezondheid wordt genoemd. “Het is niet alleen dat wat je eet, maar ook de dagelijkse 10.000 stappen. (...) Dus je bent gewoon toch heel veel in beweging”. Daarmee wordt er gedoeld op de tweeledige manier waarop voedselbossen bijdragen aan je gezondheid: beweging, en gezond eten. Het voedsel uit voedselbossen wordt bijvoorbeeld geproduceerd zonder gifstoffen. “Dus gezondheid, dat is één van de drijfveren.” Ook wordt benoemd dat het leuk is dat je met de seizoenen mee eet.

Bij sommige voedselbossen worden ook producten verkocht die rechtstreeks uit het voedselbos komen. Zo wordt genoemd dat één voedselbos in de toekomst mogelijk gaat samenwerken met een lokale winkel die al streekproducten aanbiedt. Een uitdaging voor sommige voedselbossen is (of wordt in de toekomst) om alle oogst te verwerken. Daarvoor ontstaan steeds meer initiatieven waar producten naartoe gebracht kunnen worden om ze te laten verwerken. Het gaat nog om kleinschalige, experimentele projecten. Soms worden er ook vrijwilligersgroepen ingezet die van het oogsten, plukken of verwerken een gezellige dagactiviteit maken. Dit geldt echter niet voor alle voedselbossen; sommige zijn qua schaal en diversiteit prima in staat de verwerking zelf te organiseren.

“Het is een fantastische gelegenheid voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, die aan de gang kunnen. En voedsel in je eigen gebied produceren, en het niet uit Zuid-Spanje hoeft te halen.”

Vereniging & Loket

Veel aanwezigen hebben een cursus en/of masterclass gedaan bij de vereniging. Hier wordt erg positief over gesproken, evenals over de trainer (Martijn). Sommigen geven aan ook op andere plekken een cursus te hebben gedaan, zoals online cursussen, of cursussen vanuit de landelijke voedselbosvereniging Voedsel uit het Bos.

“Maar als ik denk aan de vereniging, denk ik vooral aan het kijken bij elkaars voedselbossen, dat is een goede activiteit.” Dit wordt ook door andere aanwezigen bevestigd. Er wordt aangegeven dat het vooral leuk is om langs te gaan bij een voedselbos die al net wat verder is dan je eigen voedselbos.

Ook geven de aanwezigen aan dat er veel contact is tussen leden. Met name bij de maandelijkse bezoeken. Ook is er een groepsapp waar vragen in gesteld worden. Er wordt benadrukt dat leden heel erg geneigd zijn om kennis te delen, mensen uit te nodigen om een keer langs te komen, een machine uit te lenen, plantmateriaal uit te delen en te ruilen. Je vindt bij de vereniging gelijkgestemden en het brengt ook een stukje gezelligheid met zich mee.

De aanwezigen zijn erg te spreken over de vereniging en in het bijzonder de trekker, Femmeke. Ze benadrukken wel de kwetsbaarheid van de vereniging en vragen zich af wat er zou gebeuren wanneer Femmeke weg zou vallen. Er heerst tevens veel onduidelijkheid bij de aanwezigen over de verhouding tussen de Vereniging en het loket, waarbij velen het verschil tussen de twee niet helder hebben. Daardoor is het volgens de aanwezigen niet altijd even duidelijk wenselijk zij meer transparantie, bijvoorbeeld door een nadrukkelijke scheiding van de twee.

Scenario zonder Vereniging Drentse Voedselbossen

Als de vereniging er niet zou zijn, dan zou dat veel betekenen volgens de aanwezigen. Allereerst mist er dan een stukje verbinding. De vereniging heeft tevens een informerende rol; “anders was het allemaal los zand”. Verder wordt benoemd dat kwekerijen dankzij het bestaan van de vereniging bekender zijn geworden. De trainingen worden eveneens als belangrijk genoemd. Ook zorgt de vereniging voor een stimulering van continuïteit en een stukje professionaliteit en belangenbehartiging bij gemeenten en provincie; het is hierdoor makkelijker om mee te surfen op de golf. Ook zorgen de nauwe lijntjes tussen de vereniging en gemeenten dan er mooie dingen kunnen ontstaan, zoals bijvoorbeeld op meerdere plekken is gebeurd in Beilen door het goede contact met gemeente Midden-Drenthe. Dus ook de relaties met gemeenten zijn van belang.

| *“Wij zouden niet meer zonder vereniging kunnen.”*

Toekomst + belemmeringen & kansen

De vereniging zou volgens de aanwezigen een professionele stap moeten maken. Bovendien zijn de vereniging en het loket te erg verweven, wat onduidelijkheid creëert bij leden. De vereniging en het loket duidelijker en meer splitsen en daarna professionele slag maken bij beide, wordt dan ook geopperd. Juist beide in elkaar schuiven zou ook kunnen, maar dan moet de huidige situatie, met name rondom financiën, eerst helderder zijn voor leden.

Verder zouden er meer mensen op het loket moeten zitten, bijvoorbeeld drie personen. Daarmee pak je niet alleen de kwetsbaarheid van één actieve trekker aan, maar kan er ook meer ingezet worden op contact met gemeenten.

A young child wearing a light-colored winter hat and a heavy coat is smiling and looking down at a small object in their hands. In the foreground, there is a woven basket filled with various items, possibly mushrooms or forest products. The background is a blurred natural setting, likely a forest or field. The entire image is overlaid with a semi-transparent green filter.

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit experts van het voedselbosloket

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit experts van het voedselbosloket

24 juni 2025 - 4 aanwezigen (online)

Visies op het voedselbos

De deelnemers benaderen het voedselbos elk vanuit een eigen perspectief. Eén deelnemer doet dit vanuit botanisch oogpunt en benadrukt het belang van een rijke diversiteit aan eetbare en ondersteunende planten, inclusief minder bekende soorten. Een ander beschouwt het voedselbos als een regeneratieve landbouwvorm waarbij polycultuur en ecosysteemherstel centraal staan. Voor een derde deelnemer is het voedselbos een door mensen ontworpen systeem, wat het onderscheidt van spontane natuur of wildplukpraktijken. Een vierde benadrukt het belang van vaste, meerjarige gewassen die in lagen worden aangeplant.

Hoewel de accenten verschillen, is er geen sprake van uiteenlopende meningen - de visies zijn eenduidig, met hier en daar een nuanceverschil.

Over de term “voedselbos”

De term “voedselbos” is inmiddels ingeburgerd en herkenbaar, maar roept bij beleidsmakers verwarring op vanwege de associatie met natuur in plaats van landbouw. Dit leidt soms tot obstakels in ruimtelijke ordening.

Er is kort gesproken over alternatieven als “voedsellandschap” of “eetbaar landschap”, maar daar bestaat nog geen breed draagvlak voor.

De term “voedselverbindingsplek”, zoals gebruikt in Drenthe, wordt als vaag en verwarrend ervaren. Een ‘voedselverbindingsplek’ lijkt bovendien een Drentse term te zijn, het wordt niet in de rest van Nederland gebruikt.

Sociaal-maatschappelijke waarde van voedselbossen

De sociaal-maatschappelijke waarde van voedselbossen wordt breed erkend. Naast ecologische voordelen bieden voedselbossen ruimte voor educatie, gezondheid, lokale voedselproductie en sociale cohesie:

- Sociaal: voedselbossen brengen mensen samen rond gemeenschappelijke idealen. Bijeenkomsten met eten en drinken zorgen voor verbinding, ook tussen mensen die elkaar nog niet kennen. Binnen de Drentse vereniging vertaalt die waarde zich in sterke onderlinge verbondenheid. Leden voelen zich erkend, gesteund en vinden gelijkgestemden met wie zij waarden als duurzaamheid en natuurzorg delen.
- Educatief: kinderen en volwassenen leren over de natuur, samenwerking en ecologie.
- Ecologisch: het voedselbos ondersteunt biodiversiteit, herstelt de bodem en bevordert gezonde ecosystemen. Het biedt een alternatief voor een landbouwmodel dat vooral op opbrengst is gericht.

- **Gezondheid & voeding:** er wordt gewezen op de lage voedingswaarde van gangbare producten. Voedselbossen kunnen bijdragen aan gezonder, voedzamer voedsel, rijk aan mineralen en spoorelementen. Lokaal en divers eten helpt mensen om anders en beter te leren eten.

Deze aspecten zouden moeten worden meegewogen bij het totale waardeplaatje van voedselbossen, waarbij de in de loop der jaren steeds overvloedigere oogst daar nog eens bij komt.

Over hobby en professionaliteit

Er wordt opgemerkt dat het woord ‘hobby’ tekortdoet aan de serieuze intenties van voedselbosbouwers. Het is geen tuinieren. Het plezier en de ontspanning zijn waardevol, maar veel deelnemers willen méér: een beweging op gang brengen rondom waarden, voedselzekerheid en -kwaliteit. Ook wordt benoemd dat thema’s als bodem, water en voeding breder spelen. Biologisch eten is niet genoeg - het gaat om echt voedzame voeding. Dit overstijgt het hobbyniveau ruimschoots.

Wat leveren voedselbossen op?

Het economische aspect komt vaak op de voorgrond, maar dit wordt door de beweging als storend ervaren - alsof men daarmee steeds de mond wordt gesnoerd.

Een deelnemer stelt: als we vandaag wereldwijd zouden starten met regeneratieve landbouw, waaronder voedselbossen, zou dat het klimaatprobleem kunnen oplossen. Niemand hoeft dan nog honger te lijden.

Rol en betekenis van de vereniging

Sommige voedselbosinitiatiefnemers voelen zich eenzaam in hun traject, met slechts een paar vrijwilligers en weinig uitwisseling. In Drenthe is dat anders: actieve netwerken, appgroepen en vriendschappen zijn ontstaan. Dat gevoel van verbondenheid, gedeelde idealen en samenwerking is één van de sterkste krachten van de regionale vereniging. Op landelijk niveau is dat minder aanwezig.

Alle deelnemers beschouwen de vereniging als meer dan een netwerk; het is een beweging gebaseerd op gedeelde waarden.

Onderscheid tussen vereniging en loket

Voor buitenstaanders is het onderscheid tussen ‘vereniging’ en ‘loket’ niet altijd duidelijk.

Het loket fungeert als aanspreekpunt voor externe vragen en samenwerkingen (bijv. met natuurorganisaties of gemeenten), met name door de inzet van de directeur. Zij beantwoordt vragen van gemeenten, inwoners en geïnteresseerden, en voert projecten uit. De centrale communicatie via één contactpunt wordt als erg waardevol ervaren - iets wat in andere provincies vaak ontbreekt.

De vereniging is het interne netwerk van leden, waarin uitwisseling, bijeenkomsten en gezamenlijke activiteiten plaatsvinden.

De verwevenheid tussen beide wordt als waardevol maar ook kwetsbaar gezien, vooral omdat de organisatie grotendeels op één persoon leunt. Hoewel het netwerk van experts bijdraagt, is er behoefte aan meer structuur en continuïteit.

Toekomst van het netwerk en loketfunctie

Kansen voor uitbreiding en samenwerking

Er werd gesproken over uitbreiding van het netwerk naar Noord-Nederland, aangezien er ook leden uit Groningen, Friesland en Overijssel zijn. Deze schaal wordt als compact en werkbaar gezien, in tegenstelling tot een landelijke aanpak die als te groot en gefragmenteerd wordt ervaren. Tegelijkertijd wordt gewaarschuwd voor de praktische grenzen van het huidige model: uitbreiding vraagt om extra capaciteit en duidelijke afbakening van verantwoordelijkheden.

Er werd ook gepleit voor een extra rol binnen het netwerk: iemand die zich specifiek op landbouw richt en de taal van de boer spreekt, om de kloof tussen voedselbossen en gangbare landbouwpraktijk te overbruggen.

Kwetsbaarheid van het huidige model

De huidige organisatievorm, met beperkte financiering en afhankelijkheid van een klein team, wordt als kwetsbaar gezien. Deelnemers pleiten voor versterking, zowel in menskracht als financiering.

Inspirerend voorbeeld uit Friesland

Een voorbeeld uit Friesland werd gedeeld, waarin zuivelbedrijf Arla samen met boerenorganisatie It Lege Midden boerenerven vergroent met voedselbosbeplanting. Dit initiatief, buiten formele loketten om, zal hopelijk uitmonden in een inspirerende vorm van samenwerking tussen boeren en het bedrijfsleven.

Tot slot

Deelnemers gaven aan dat het netwerk in Drenthe als stevig en waardevol wordt ervaren, maar dat de loketfunctie kwetsbaar is. Er is brede steun voor verdere professionalisering en uitbreiding, mits gepaard met passende financiering en menskracht. De tijd lijkt rijp voor een volgende stap.

A young child wearing a light-colored winter hat and a heavy coat is smiling and looking down at a small object in their hands. In the foreground, there is a large, woven basket. The background is a soft-focus outdoor setting. The entire image is overlaid with a semi-transparent green filter.

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit partners

Vereniging Drentse voedselbossen vanuit partners

26 mei 2025 - 4 aanwezigen; 1 vertegenwoordiger per samenwerkingspartner

Wat verstaan de samenwerkingspartners onder een voedselbos?

- Natuurwaarde en ecosysteemgedachte staan centraal. Voedselproducerende elementen zijn geïntegreerd in een meerjarig systeem. Verduurzaming, biodiversiteit en klimaatadaptatie zijn speerpunten.
- Gezondheid en welzijn staan voorop. Nadruk op stressreductie, schaduw, zuurstofproductie, vermindering van hittestress. Voedselbossen zijn duurder dan reguliere vergroening, maar leveren meer op.
- Aanvankelijk gezien als “een groep struiken en bomen”, inmiddels gezien als educatief middel en bron van cohesie. Zakelijk gezien niet direct rendabel, maar wel maatschappelijk waardevol.
- Systeem dat werkt als een natuurlijk bos, met veel kansen in het openbaar groen. Kan bijdragen aan bewustwording en participatie in wijken.

Voedselbos versus voedseltuin

Voedselbos:

- Meerjarig, complex ecosysteem.
- Lange aanlooptijd tot productie.
- Gericht op ecologie, biodiversiteit én voeding.

Voedseltuin:

- Kleinschaliger, kortcyclisch, arbeidsintensiever.
- Gericht op productie voor specifieke groepen (bv. voedselbank).
- Minder gelaagd en duurzaam dan een voedselbos.

Sociale waarde van voedselbossen

Actieve waarde:

- Educatie, lessen en workshops (bijv. over bijenteelt, ecosystemen).
- Opleiding van “Koploperboswachters” die als ambassadeurs optreden.
- Sociale cohesie: gemeenschappen worden versterkt doordat mensen samen zoeken, experimenteren, delen.

Passieve waarde (voorafgaand aan productie):

- Klimaatadaptatie, biodiversiteit, verkoeling, waterregulatie.
- Zichtbaarheid van natuur zorgt voor meer verbinding en rust.
- Tastbare bijdrage aan klimaat- en gezondheidsproblemen.

Maatschappelijke trends:

- Mensen willen handelen en perspectief - voedselbossen geven concreet invulling aan abstracte problemen.
- Pioniersmentaliteit is noodzakelijk, maar ook kwetsbaar.
- “We doen het niet in isolatie - er ontstaat een beweging.”

Gemeenten en beleidscontext

- Verschillende interpretaties: Een ‘voedselbos’ van 0,5 hectare roept vragen op over de definitie.
- Framingproblematiek: Het woord ‘bos’ schrikt beleidsmakers soms af, zeker als het om financiering gaat.
- Beleidsadviseurs spelen sleutelrol: Afhankelijk van portefeuille en visie is er meer of minder ruimte.
- Snippergroen als kans: Kan omgevormd worden tot eetbaar en biodivers groen.
- Oneigenlijk gebruik van het begrip voedselbos? Men is het niet altijd eens over wat ‘echt’ is. Sommige partijen hanteren een bredere definitie dan anderen.

Samenwerking met de Vereniging en Loket

Sterktes van de samenwerking:

- Vereniging brengt educatie, netwerk en betrokkenheid.
- Femmeke’s expertise op participatie en communicatie is complementair aan inhoudelijke projectkennis.
- De vereniging organiseert trainingen, cursussen en workshops in verschillende buurten.

Kwetsbaarheid en verbeterpunten:

- Financieringsmodel van de vereniging is niet duurzaam.
- Veel afhankelijkheid van tomeloze inzet van individuen (zoals Femmeke).
- Professionalisering nodig (o.a. tekeningen op schaal, koppeling met professionele partijen).
- Zichtbaarheid van het Loket is beperkt; niet alle partijen gebruiken het actief.

Suggesties en kansen voor de toekomst

In de wijk:

- Samenwerking met woningcorporaties (bijv. voor bewoners zonder tuin).
- Eetbare elementen in openbaar groen trekken meer aandacht dan gewone bomen.
- Mogelijkheid om maatschappelijke eenzaamheid tegen te gaan.
- Lunchwandelingen, picknickbanken en adoptie van bessenstruiken als concrete initiatieven.

Beleid en onderwijs:

- Framing moet beleidsmatig aansluiten: geen “bos”, maar “eetbaar groen” of “voedselvindplaats”.
- Opleidingen missen kennis over voedselbossen - integratie in curriculum nodig.
- Gemeenten moeten sociaal en groen integraal benaderen (nu vaak gescheiden).

Organisatie en opschaling:

- Versterking van het Loket als provinciale kennis- en verbindingshub.
- Uitbreiding naar Friesland en Groningen.
- Kruisbestuiving met bedrijven en agrariërs (bijv. agroforestry).
- Professionalisering via samenwerking met hoveniers, biologische kwekers, landschapsbeheerders.
- Verdienmodellen onderzoeken, zonder verlies van maatschappelijke waarde.

Conclusie

Ondanks verschillen in opvatting over wat een ‘voedselbos’ precies is, delen de samenwerkingspartners het gevoel dat dit een beweging is met veel potentie. Er is behoefte aan een steviger organisatorisch fundament, betere zichtbaarheid, duidelijke beleidsframing en praktische ondersteuning.

Voedselbossen zijn méér dan groen - ze zijn een uitnodiging tot samenwerking, zorg en gedeeld eigenaarschap.

A young child wearing a light-colored winter hat and a heavy coat is smiling and holding a small plant. A woven basket is visible in the foreground. The background is a soft-focus outdoor setting. The entire image is overlaid with a semi-transparent green filter.

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit gemeenten

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit gemeenten

5 aanwezigen - 21 mei 2025

Beeldvorming en terminologie

De term 'voedselbos' roept discussie op. Voor de gemeenten blijkt deze term niet goed te passen bij de schaal waarop zij in de openbare ruimte kunnen werken. 'Eetbaar groen' en 'voedselverbindingssplekken' zijn termen die beter aansluiten bij de praktijk, waarin vaak kleinere, laagdrempelige initiatieven gerealiseerd worden. Gemeenten geven aan dat het taalgebruik bepalend is voor zowel interne communicatie als het enthousiasmeren van bewoners.

De naamgeving van de 'Vereniging Drentse Voedselbossen' en het 'Drents Voedselbos Loket' roept bij sommige gemeenten verwarring op. Het is niet altijd duidelijk wat het onderscheid is tussen beide, en de term 'loket' suggereert een fysieke plek. Er is behoefte aan een bredere, flexibelere benadering waarin diverse vormen van eetbare natuur een plek krijgen. Zo spreekt voedsel verbindingssplekken meer aan.

Maatschappelijke waarde

De sterke sociale component van voedselbossen wordt erkend. Voorbeelden tonen hoe betrokkenheid van bewoners leidt tot eigenaarschap, verbinding, gezamenlijke activiteiten en sociale cohesie. De Vereniging Drentse Voedselbossen dient hierbij als verbinder; brengt mensen met elkaar in contact en bouwt aan de community waar mensen zich onderdeel van kunnen voelen. Daarnaast kunnen overschotten gedeeld worden binnen de community, bijvoorbeeld via deelinitiatieven of markten.

Het fysieke voedsel is daarmee meestal ook niet het hoofddoel voor gemeenten, maar fungeert als middel voor participatie, educatie en zingeving. Zo is een voedselbos een plek voor ontmoeting, waar mensen met dezelfde hobby bij elkaar kunnen komen, waar je elkaar opzoekt en waarmee de betrokkenheid vergroot.

Daarnaast wordt voedselbewustzijn als belangrijk neveneffect genoemd. Zodat mensen, in het bijzonder kinderen, beseffen waar hun voedsel vandaan komt.

De rol van de vereniging en het loket

De Vereniging wordt breed gewaardeerd als kennisdrager, verbinder en facilitator. Zij helpt inwoners bij het opzetten van initiatieven en verzorgt opleidingen, workshops en begeleiding. Hiermee worden gemeenten ondersteund en ontlast en kunnen vragen die binnenkomen bij de gemeente, worden doorgestuurd naar de vereniging en het loket. Gemeenten zien het loket dan ook vooral als doorverwijsfunctie richting bewoners; zelf maken zij er minder actief gebruik van.

Wel is er behoefte aan doorontwikkeling naar een Loket 2.0: met bredere scope op voedsel, een betere inbedding in gemeentelijke beleidsstructuren en meer ondersteuning bij planvorming. Zo is er een wens dat de vereniging inwoners gaat helpen bij het opstellen van plannen van aanpak. Daarbij zou begeleid kunnen worden in hoe je een plan maakt en hoe je de buurt erbij betrekt.

Belemmeringen en knelpunten

Slechts enkele gemeenten hebben voedselbossen expliciet opgenomen in beleid. Voor duurzame inbedding is beleidsmatige verankering noodzakelijk, inclusief budget. Gemeenten worstelen met hoe dit onderwerp domein-overstijgend kan worden belegd (sociaal domein, gezondheid, klimaat, ecologie).

Ook speelt de kwetsbaarheid van de vereniging een rol, gezien het vooral door één actief individu wordt aangejaagd.

Verder komt naar voren dat er spanningen zijn tussen het gebruik van inheemse en niet-inheemse soorten. Zo focust Landschapsbeheer Drenthe op inheemse beplanting, terwijl de Vereniging Drentse Voedselbossen vaak cultivars gebruikt vanwege de voedselopbrengst. Dit verschil belemmert mogelijke samenwerking. Toch zien gemeenten meerwaarde in samenwerking met Landschapsbeheer Drenthe. Een pragmatische benadering wordt voorgesteld: in stedelijke gebieden meer ruimte voor eetbare soorten, in landelijk gebied meer inheems gericht.

Daarnaast vormen vergunningstrajecten, ruimtelijke beperkingen (zoals archeologie of cultuurhistorische landschappen) en zorgen over onderhoud en beheer grote knelpunten.

Toekomstvisie en aanbevelingen

Gemeenten willen graag verder met voedselverbindingen, waarbij sociale, ecologische en educatieve doelen gecombineerd worden.

Een bredere benadering - gericht op eetbaar groen, gezondheid en participatie - biedt meer aanknopingspunten voor integratie met gemeentelijke opgaven. Hier liggen kansen voor het benutten van provinciale en landelijke subsidies, maar ook voor structurele ondersteuning via landschapsbeheer of andere koepels.

Er zijn ideeën om de Vereniging Drentse Voedselbossen actiever te laten bijdragen aan het opstellen van gemeentelijk beleid of collectieve beleidskaders, zodat gemeenten dit makkelijker kunnen adopteren.

A young child wearing a light-colored winter hat and a heavy coat is smiling and looking down at a small object in their hands. In the foreground, there is a large, woven basket. The background is a soft-focus outdoor setting. The entire image is overlaid with a semi-transparent green filter.

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit het bestuur en toezicht

Vereniging Drentse Voedselbossen vanuit het bestuur en toezicht

7 april 2025 - 3 aanwezigen (online)

Ontstaan van de Voedselbosbeweging in Drenthe

- De beweging is niet organisch ontstaan, maar kreeg een impuls door een uitvoeringsprogramma Duurzaamheidsvisie van de gemeente Midden-Drenthe waarin het woord voedselbossen was opgenomen.
- Femmeke Huigens (particulier destijds) zag dit en wilde subsidie aanvragen voor een eigen voedselbos. De gemeente was echter nog niet klaar met de inrichting van de subsidie. Femmeke bood aan te helpen met het ontwikkelen van het beleid, wat leidde tot het idee om de subsidie in te zetten voor een cursus.
- Overweldigende respons op de eerste cursus. De verwachting was een kleine groep deelnemers (ca. 10), maar er meldden zich binnen een week tijd 80 mensen aan, niet alleen uit Midden-Drenthe, maar uit een veel bredere regio. Dit toonde een onverwacht grote interesse in voedselbossen in Drenthe.
- Belangrijker was de constatering onder de deelnemers dat ze niet de enigen waren met deze interesse, wat een gevoel van gemeenschap creëerde. De behoefte om elkaar te blijven ontmoeten en ervaringen uit te wisselen resulteerde in het ontstaan van een community, die later is uitgegroeid tot een vereniging.
- De manier waarop de beweging in Drenthe is gefaciliteerd, wordt als uniek en uitgebreid beschouwd in vergelijking met andere provincies.

Definitie van Voedselbossen in Drenthe

De definitie van een voedselbos in Drenthe wijkt af van de kwantitatieve definitie in de Green Deal Voedselbossen. De Green Deal kent vier elementen: een door mensen ontwikkeld ecosysteem, naar analogie van een natuurlijk bos, gericht op voedselproductie voor mensen, en met een minimale omvang van een half hectare. In Drenthe wordt het aspect van de minimale omvang losgelaten. De focus ligt meer op het voedselbosstelsel en de teeltmethode, waarbij de drie andere elementen centraal staan: werken met meerjarige gewassen gericht op voedselproductie in een zo groot mogelijke diversiteit. De reden hiervoor is om discussies over de vraag of iets wel of niet een 'voedselbos' is te voorkomen en om mensen te helpen volgens de principes van voedselbossen te werken, ongeacht de omvang.

Het verschil tussen een voedselbos en een (sociale) voedseltuin zit niet zozeer in de inhoudelijke beplanting (meerjarig versus eenjarig), maar de term sociale voedseltuin wordt geassocieerd met een specifieke vorm van Community Supported Agriculture (CSA) waarbij een deel van de opbrengst beschikbaar wordt gesteld voor de voedselbank of waarbij abonnementsgelden worden gedifferentieerd op basis van inkomen. Een sociale voedseltuin kan prima een combinatie van meerjarige en eenjarige gewassen bevatten.

Sociale Waarde van Voedselbossen

De sociale waarde van voedselbossen is veelzijdig. Het samen bezig zijn met een voedselbos brengt mensen met elkaar in contact, vermindert het gevoel van alleen te zijn, en creëert een gemeenschap. Het is een ontmoetingsplek waar mensen van verschillende leeftijden elkaar kunnen vinden, zich betrokken en gekend voelen, en gezamenlijk nuttige dingen doen.

Activiteiten rondom voedselbossen, zoals plantjes ruilen en elkaar bezoeken, versterken de sociale cohesie. Het werken met de handen in de aarde en bezig zijn met voedsel wordt gezien als een pure manier om met elkaar te verbinden. De sociale waarden uit zich zowel in de lokale betrokkenheid bij het opstarten en uitvoeren van een voedselbos als in de bredere verenigingsactiviteiten. Het draagt bij aan een gevoel van gemeenschappelijkheid en verbinding rondom collectief belangrijke onderwerpen zoals voedsel en natuur. Na verloop van tijd, wanneer voedselbossen meer gaan produceren, ontstaat er een nieuwe sociale waarde in de vorm van uitwisseling van oogst, recepten en plantmateriaal via digitale platforms en ruilhandel. Dit kan leiden tot een lokale economie van ruilhandel en kleinschalige verkoop.

Toekomstverwachtingen voor Voedselbossen in Drenthe

- Voedselknooppunten: Het is een wens om voedselknooppunten te realiseren waar lokaal geproduceerd voedsel uit voedselbossen op fiets- en loopafstand beschikbaar komt.

- Groei van het aantal voedselbossen: Het aantal leden (350) en voedselbossen (ca. 250, verspreid over 250 hectare landbouwgrond) is al aanzienlijk en de verwachting is dat dit verder zal groeien. Goed om te weten dat de meeste voedselbossen in Drenthe jonger zijn dan 5 jaar.
- Overvloedige oogst als uitdaging: Naarmate de voedselbossen ouder worden, zal de oogst toenemen, wat vraagt om oplossingen voor verwerking en distributie. Denk bijvoorbeeld aan verwerkingshubs.
- Groeiend aantal voedselbossen met productie voor derden: Naast particulier gebruik, is er een groeiend aantal initiatieven die ook produceren voor de lokale gemeenschap en mogelijk bedrijfsmatig.
- Rol van agrariërs: Er is een groeiende interesse onder boeren in agroforestry, waar voedselbossen een vorm van zijn. De gewascodering voor voedselbosproducten en de opname in de eco-regeling van het GLB zijn positieve ontwikkelingen.
- Potentiële afnemers: De gewone consument wordt gezien als de belangrijkste afnemer, met potentie voor ketenverkorting op lokaal niveau. Er zijn ook ideeën over samenwerking met leegstaande locaties (zoals een ziekenhuis) als distributiepunten.

De Vereniging

De vereniging heeft als hoofddoelen het stimuleren van de levensvatbaarheid van voedselbossen. Dit gebeurt door in te zetten op drie hoofdzaken: goed plantmateriaal, weten wat je doet, en samen doen. De vereniging functioneert als een community en een beweging. Activiteiten van de vereniging omvatten een jaarlijkse Algemene Ledenvergadering (ALV) met een formeel en inhoudelijk deel en een lunch. Er zijn verschillende werkgroepen actief rondom thema's als lokale markten en een trekker voor activiteiten. Andere werkgroepen, zoals die voor werving en communicatie, ervaren meer uitdagingen. De vereniging faciliteert ook een digitaal platform op gemeenteniveau (via WhatsApp en Signal), waar leden elkaar gemakkelijk kunnen vinden en informatie kunnen uitwisselen over diverse onderwerpen zoals plantenruil en recepten. Daarnaast worden er in de zomermaanden maandelijkse 'Op bezoek bij...' excursies georganiseerd naar de voedselbossen van leden en in de wintermaanden lezingen en film-voorstellingen. In 2024 is er voor het eerst in de zomer ook een theatervoorstelling georganiseerd, genaamd 'De Appelboomdroom', gehouden in twee voedselbossen in Drenthe.

Het Loket

Het loket is de uitvoeringsorganisatie van de vereniging en fungeert als het kennis- en expertisecentrum. Het is een professioneel georganiseerde entiteit met een directeur en een Raad van Commissarissen die toezicht houdt. De focus van het loket ligt op vier kerntaken: het zijn van een vraagbaak voor iedereen met vragen over voedselbossen (rondom plek, beplanting en vergunningen), het organiseren van kennisuitwisseling (cursussen, lezingen, workshops), het zijn van een adviesorgaan voor lokale overheden en bedrijven, en het uitvoeren van projecten (zoals buurtinitiatieven en het ontwikkelen van informatie voor openbaar groen).

De waarde van het loket voor de leden wordt gezien in het feit dat er één centrale plek is waar men terecht kan met vragen en waar kennis wordt gebundeld en verspreid. Het loket draagt mogelijk bij aan een hogere succesratio van voedselbossen in Drenthe door de kennisoverdracht via cursussen. Daarnaast faciliteert het Loket het leren in de community. De financiering van het loket, met name de basisfinanciering, wordt als een belangrijke uitdaging gezien voor de toekomst.

Rol ten opzichte van Sociale Voedseltuinen (en vergelijkbare initiatieven)

Er wordt geen concurrentie ervaren met sociale voedseltuinen; het wordt juist als een aanvulling van expertise gezien. De sociale voedseltuinen richten zich vaak op grotere tuinderijen met eenjarige gewassen, terwijl de voedselbosbeweging een bredere doelgroep bedient, inclusief kleinere initiatieven met meerjarige gewassen. Er is al concrete samenwerking in projecten, zoals in Beilen waar een sociale voedseltuin onderdeel is van een project met meerdere voedselverbindingssplekken.

Een greep uit andere en/of vergelijkbare initiatieven: IVN, Velt, Meer Bomen Nu, Koplopersbos, etc.

Brede Welvaart en Voedselbossen

Er wordt een duidelijke link gezien tussen voedselbossen en brede welvaart, die aspecten omvat als milieu, economie, participatie, gezondheid en welzijn. Voedselbossen dragen bij aan een andere omgang met elkaar, voeding en energie, en kunnen leiden tot verbeterde productkwaliteit, economische waarde, sociale cohesie en voedingswaarde.

De sociale kant van voedselbossen wordt benadrukt als cruciaal en niet te reduceren tot alleen aantallen en cijfers. De vereniging richt zich op 'voedselplekken' in brede zin, waarbij gezondheid, een gezonde bodem en gezond voedsel voor iedereen van belang zijn. De beweging kan een positieve invloed hebben op het gevoel van thuis zijn voor nieuwe inwoners van Drenthe en zo bijdragen aan het tegengaan van vereenzaming.

Literatuurverkenning naar de maatschappelijke waarde van Voedselbossen

Trendbureau Drenthe heeft een maatschappelijke waarde analyse uitgevoerd voor de Vereniging Drentse Voedselbossen. Als onderdeel van dit traject is er een literatuurverkenning gedaan. In dit feitenblad beschrijven we kort wat er bekend is uit de literatuur over de sociale en maatschappelijke waarde van voedselbossen.

We belichten in dit feitenblad vier thema's die uit de literatuurverkenning naar voren komen; hoe voedselbossen bijdragen aan sociale cohesie en gemeenschapsvorming, welke rol ze spelen in educatie en bewustwording, hun impact op gezondheid en welzijn, en hoe ze participatie en inclusie stimuleren^{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7}.

Sociale cohesie & gemeenschapsvorming

Voedselbossen dragen bij aan de versterking van gemeenschappen^{1, 2, 3, 5, 7}. Het zijn vaak kleinschalige initiatieven die mensen samenbrengen en veel vrijwilligers aantrekken. Deze bossen worden vaak opgezet door buurtcollectieven of inwonersinitiatieven en bieden een plek voor ontmoeting en samenwerking. Het gezamenlijke werk, zoals het aanplanten van bomen, creëert verbinding en bevordert een gevoel van gemeenschap. Voedselbossen passen in het idee van 'thinking in commons', waarin gemeenschappen samenwerken aan publieke waarden zoals vertrouwen, wederkerigheid en gedeelde verantwoordelijkheid³.

Educatie & bewustwording

Naast de sociale voordelen hebben voedselbossen ook een belangrijke educatieve functie^{2, 3, 7}. Ze helpen mensen weer bewust te worden van waar hun voedsel vandaan komt en hoe het wordt geproduceerd. Door actief deel te nemen aan het proces van voedselverbouwing, leren mensen over de natuur, gezond eten en duurzaamheid. Veel voedselbossen fungeren daarnaast als kenniscentra, waar mensen workshops en excursies kunnen volgen. Zo dragen ze bij aan een verandering in de manier waarop we denken over voedselproductie, waarbij landbouw en natuur hand in hand gaan in een duurzame polycultuur.

Gezondheid & welzijn

Er is steeds meer aandacht voor de link tussen natuur en gezondheid. Voedselbossen bieden een groene ruimte waar mensen niet alleen gezond voedsel kunnen oogsten, maar ook actief bezig zijn in de natuur. Dit bevordert zowel de lichamelijke gezondheid, doordat mensen in beweging komen, als het mentale welzijn, omdat bewezen is dat een groene omgeving stress kan verminderen^{2,3}. Voedselbossen zorgen dus niet alleen voor gezonde voeding, maar kunnen ook helpen om het welzijn van mensen te bevorderen.

Inclusie & participatie

Voedselbossen bieden concrete mogelijkheden voor participatie en sluiten aan bij de wens van mensen om zelf verantwoordelijkheid te nemen en bij te dragen aan hun omgeving^{2,3}. Ze spelen een rol in de verschuiving naar een participatiesamenleving, waarbij bewoners samen werken aan sociale doelen. Of het nu gaat om een tuin in de wijk of een collectief project op het platteland, voedselbossen maken het mogelijk voor mensen om actief deel te nemen. Het idee van zelfbeheer van publieke groene ruimtes sluit hierbij aan, en steeds meer gemeenten ondersteunen zulke initiatieven.

Samenvattend

Hoewel er nog weinig wetenschappelijk onderzoek is naar de sociale waarde van voedselbossen, blijkt uit de praktijk dat ze veel meer bijdragen dan alleen voedselproductie^{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7}. Voedselbossen ondersteunen maatschappelijke trends zoals zelfbeheer en betrokkenheid van inwoners. Voedselbossen bieden niet alleen ecologische voordelen, maar dragen ook bij aan een positieve verandering in de samenleving. Ondanks dat er nog obstakels zijn, vooral op economisch vlak, laten de ervaringen tot nu toe zien dat voedselbossen een belangrijke rol kunnen spelen in de transitie naar een duurzamere en meer betrokken samenleving^{3, 5}.

Bronnen

1. Beleidsadvies door de Green Deal Voedselbossen. (2020, september). Geraadpleegd van https://netwerkvoedselbosbouw.nl/wp-content/uploads/2020/09/Beleidsadvies-bossenstrategie_green-deal-voedselbossen_2020.pdf
2. Cieremans, M. (2020). Factsheet Voedselbossen. *Voor provincie, gemeente en waterschap*. Green Deal Voedselbossen. Geraadpleegd van https://netwerkvoedselbosbouw.nl/wp-content/uploads/2020/10/Factsheet-Voedselbossen_2020.pdf
3. Pionieren 3. (2017). *De impact van innovatieve maatschappelijke initiatieven op een natuur-inclusieve samenleving*. Geraadpleegd van <https://research.wur.nl/en/publications/pionieren-de-impact-van-innovatieve-maatschappelijke-initiatieven/>
4. Rebisz, S. (2021). *The socio-cultural value of food forests in the Netherlands: An exploratory study of perceived values by participants of the National Monitoring Programme on Food Forests (NMVB)* (MSc thesis, Wageningen University, The Netherlands). Geraadpleegd van <https://edepot.wur.nl/553478>
5. Van Dorp, D., & Stobbelaar, D. J. (2020). *Voedselbossen: Een landbouwsysteem met veel potentie*. Geraadpleegd van https://www.researchgate.net/publication/340528158_Voedselbossen_een_landbouwsysteem_met_veel_potentie
6. Van Engelshoven, T., Kourgiotou, T., Sánchez, M., Spencer, C., Verhoeff, R., & Vink, S. (2018). *Waarden van belanghebbenden omtrent voedselbossen*. ACT team 2197 | Establishing Food Forests in The Netherlands - validating strategies. Geraadpleegd van <https://netwerkvoedselbosbouw.nl/wp-content/uploads/2020/11/Engelshoven-T.-et-al-2018.-Waarden-voedselbossen.pdf>
7. Wendel, B., Rooduijn, B., & Disselhorst, E. (2023). *Voedselbossen: Bodem, biodiversiteit, biomassa, business & beweging*. Nationaal Monitoringsprogramma Voedselbossen (NMVB). Geraadpleegd van https://www.agroforestrynetwerk.nl/updates/nieuws/2023/06-juni/voedselbossen_3_jaar_nmvb.pdf

Met dank aan

De Vereniging Drentse Voedselbossen voor al de inzet en fijne samenwerking. En in het bijzonder de leden, experts, de stakeholders en gemeenten die hun persoonlijke verhalen, ervaringen en toekomstbeelden met ons deelden.

Colofon

Onderzoekers/auteurs

Martin Bakker
Eline Meijer
Annemieke Potze

Adres

Trendbureau Drenthe | *onderdeel van CMO STAMM*
Weiersstraat 1e | 9401 ET Assen
Laan Corpus den Hoorn 100-2 | 9728 JR Groningen

www.trendbureaudrenthe.nl

*Het merendeel van de foto's in deze publicatie zijn
gemaakt door de Vereniging Drentse Voedselbossen,
aangevuld met stockafbeeldingen van Freepik en iStock.*

provincie **D**renthe

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door de provincie Drenthe | **januari 2026**

© Copyright 2026, CMO STAMM

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van CMO STAMM.

Voor zover het maken van kopieën is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912^j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1995, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze opgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich te wenden tot CMO STAMM.

van inzicht naar impact.